

El paper dels periodistes en la recuperació del nostre passat esborrat

Autor: Ester Sardans

Data de publicació: 28-06-2016

Comunicació de l'Ester Sardans al 15è Simposi d'Arenys de Munt. El periodisme pot ajudar a recuperar el passat mitjançant la controvèrsia i fent negoci amb la història dins d'un estat independent.

INTRODUCCIÓ

Em sento molt agraïda de ser avui aquí. I vull fer extensiu aquest agraïment a l'Ajuntament d'Arenys de Munt i a l'Institut Nova Història i també a en Jordi Bilbeny. Conec en Jordi des de fa molts anys. M'atreviria a dir que una de les primeres entrevistes que va concedir, després de publicar La descoberta catalana d'Amèrica, va ser a Les Nits amb Com Ràdio. En Jordi m'ha convidat a assistir i participar en aquest Simposi per parlar del paper dels periodistes en la recuperació del nostre passat esborrat. D'antuï, us haig d'advertir, però, que jo ja no exerceixo activament de periodista. Ja no treballo en els mitjans. I tampoc no he publicat mai cap llibre en relació a aquest àmbit. Ara bé, em sento molt feliç de l'experiència que hi vaig viure, sobretot dins el periodisme radiofònic. Però també ara sóc feliç amb la feina que faig.

Parlar del paper dels periodistes en la recuperació del nostre passat esborrat és un repte difícil. I és que és un tema amb moltes variables. Si hi aprofundim, descobrirem que tractar-lo des de la perspectiva dels mitjans de casa nostra fa que ens trobem en una mena de paisatge ple d'esquerdes o d'arestes. I qualsevol esquerra té un origen. A més, ja se sap que les esquerdes estan totes connectades i, fins i tot, potser entrecreuades. Comencem.

FONAMENTS TÈORICS DEL PERIODISME I ELS DE LA CIÈNCIA HISTÒRICA. DIVERSITAT D'OBJECTIUS

La investigació històrica es basa, a l'hora de fer recerca, en el respecte i la fidelitat cap al mètode científic. En canvi, el periodisme no es mou per mitjà d'aquest codi. El periodisme no funciona així. I no és bo ni dolent. Senzillament, és. El

codi del periodisme es fonamenta en la interpretació. Fonamenta les seves certeses en el contrast entre fonts d'informació. Pot semblar un matís sense importància, però en té. El mètode científic s'assegura els passos per arribar a trobar la veritat a través del consens dels investigadors, que extreuen lleis que pretenen ser universals després de contrastar dades i dades. En canvi, pel que fa al periodisme, el fet de trobar allò que en diem la veritat, no podem dir que sigui la seva preocupació principal. El que fa el periodisme és contrastar algunes dades i interpretar-les. Així doncs, la dimensió d'aquest contrastament és volgutament reduït. Actualment, el periodista, el que fa és anar darrera d'aquestes dades reduïdes, anècdotes o fets puntuals. I de les dades reduïdes, anècdotes o fets puntuals en fa notícia. Per tant, si partim d'aquests supòsits, de debò penseu que el periodisme es plantejarà la importància o el pes específic real del descobriment i recuperació d'un passat col·lectiu esborrat, robat o censurat? Es plantejarà quin pes específic té el passat real de Catalunya en un present construït permanentment a base de d'algunes dades, d'anècdotes o d'alguns fets? Finalment, creieu que el periodisme investigará sobre quina manera pot recollir la part del nostre passat que ha estat esborrat sistemàticament? La contesta a aquestes preguntes és redueix a una. Per desgràcia, el periodisme clàssic, el de la notícia diària i immediata, o el periodisme de continguts no té ara com ara aquesta necessitat d'assumir o d'adquirir una mínima responsabilitat sobre la història de Catalunya. I encara menys si aquesta està malmesa, estripada o reescrita.

LA CONTROVÈRSIA PER DESMUNTAR IMPOSTURES: MÉS FÀCIL PER A LES DEL PRESENT, MÉS DIFÍCIL PER A LES DEL PASSAT

Què es podria fer per capgirar aquesta manca de sensibilitat constatada i evident? Hi ha un factor que jo crec primordial: crear controvèrsia. La controvèrsia crida l'atenció de la gent, la implica en algun assumpte. La controvèrsia és el combustible que pot posar en el centre del debat social aquesta ferida històrica que vosaltres estúdieu, investigueu i mostreu des de l'Institut Nova Història. A tenor del que vinc comentant, però, cal dir el següent: si es vol que el periodisme creï controvèrsia al voltant d'una qüestió determinada, aquest abans ha de desmuntar peça per peça les grans mentides organitzades, ha de desmuntar les impostures. I això és una tasca molt difícil. Per començar, al periodisme li és difícil d'assumir-ho, de creure-s'ho, d'acceptar-ho i de transmetre-ho. Tanmateix, si els mitjans decideixen de debò posar-se a treballar a favor d'aquest desmantellament a través de la controvèrsia, aleshores el desmantellament acabarà finalment per despertar interès entre la gent i aconseguirà crear debat social i tensió narrativa. Per tant, s'ha de forçar el debat perquè es generin tensions i perquè aquestes siguin alliberades a través de la controvèrsia.

El periodisme ha desmuntat infinitat d'impostures, s'han creat innumbrables casos de controvèrsia, de debat social i de tensió narrativa. El periodisme viu d'això. Em vénen al cap alguns exemples: l'origen de Cristòfol Colom, les veritables causes que van iniciar la Primera Guerra Mundial o els atemptats de l'11 de setembre a Nova York. Podríem posar-ne moltíssims més, d'exemples. Són fets que el periodisme va cobrir i també va analitzar i els va convertir en resultats. Però el que s'ha esdevingut respecte d'ells tan bon punt han passat els anys és que la investigació històrica els ha revisats i n'ha donat resultats diferents. En canvi, el periodisme no ha continuat, en general, investigant pel seu compte a l'entorn d'aquests afers. I tinc la sensació que el periodisme català no n'és una excepció. El periodisme català no ha aprofundit, per exemple, en les conseqüències que es deriven de la catalanitat d'en Colom.

Penso ara en la França ocupada. Hi havia aleshores francesos que deien que l'estat de coses a què s'havia arribat era el millor present a què França havia arribat. Si el desenllaç de la Segona Guerra Mundial no hagués estat el que va ser, potser ara la història oficial diria que en aquell moment va néixer la Nova França i que tot el que va succeir amb anterioritat no interessava. S'hauria creat una nova impostura perquè els estats volen justificar el present. I molt sovint amb l'ajuda dels periodisme i de la societat mateix. En resum, els catalans no som únics. Tots els estats i les societats que aquests regeixen creen impostures. Es una constant en la història. És un mecanisme universal. Un altre exemple: coneixem el present sobre l'èxode de Síria, però els veritables fets que han provocat aquest èxode tan dramàtic tampoc no els sabem.

En aquest sentit, vull parlar del valor que a la societat tenen les mentides o les impostures, que, com he dit, no són sinó mentides organitzades. Sabem que en el nostre present hi ha un tant per cent de la realitat que es basa en impostures o mentides. Unes mentides que es generen, entre d'altres, des del món empresarial, econòmic i polític i que tenen com a objectiu fer-se seva una part de la realitat o, millor dit, de la percepció de la realitat. Sostinc que a través d'aquestes mentides s'ha anat teixint la història. Potser es podria escriure una història de les mentides històriques o de la mentida en la història. Hi insistiré una mica més. En el context en què avui ens trobem, em crida especialment l'atenció la manera com ha reaccionat la gent davant de dues menes d'impostures. D'una banda, una impostura sobre fets d'actualitat. De l'altra, sobre fets del passat. D'una banda, ¿recordeu la reacció severa i crítica dels catalans quan l'Estat Central ens van fer creure, a través d'un grapat de mentides que més tard es varen destapar, que havíem d'entrar en guerra? Llavors es va crear tot un corrent de refús, de protesta, de crítica. Doncs bé, aquesta mateixa societat catalana estressada per aquestes mentides a dia d'avui no és capaç de reaccionar amb la mateixa

contundència quan se li demana implicació per descobrir les impostures a l'entorn del seu passat. Per dir-ho més clar, la mentida sobre l'origen de Santa Teresa de Jesús no es percep de la mateixa manera que qualsevol mentida que ens arribi relacionada amb el present. Aleshores dic: ¡però si estem parlant del mateix, és a dir de manipulació i de violència d'estat, encara que en aquest cas sigui sobre etapes històriques diferents! Doncs no. Sobre les falsedats del passat, el cos social no vol implicar-s'hi. Es com si cada generació de persones tingués plena la seva motxilla amb què suportar les mentides. Suporta les del present o passat immediat. Les del passat llunyà, sembla que ja no hi tenen espai.

LA HISTÒRIA COM A NEGOCI

Una altra aresta amb què podem atacar la qüestió és el negoci que genera la història. Si observem el món anglosaxó, ens adonarem que allí han convertit, des d'una evident manca de complexos, la recerca històrica en un negoci audiovisual i també editorial. Han entès que la recerca és una font constant de continguts. Aquelles societats no tenen cap problema a enlairar públicament la torxa de la recerca històrica perquè sigui la seva ciutadania qui, des de la seva llibertat, decideixi si un tipus de recerca té o no interès i, si aquesta ciutadania la incorpora o no en el seu bagatge personal. I els anglosaxons reinterpreten la història tantes vegades com fa falta. I no només la seva, sinó també la universal. Sense anar més lluny, podem citar l'impressionant negoci audiovisual i periodístic que la civilització egípcia encara avui hi desperta i alimenta.

Per tant, la controvèrsia i també el negoci amb la història serien al meu entendre dos dels factors que podrien fer que el periodisme --el periodisme públic, però, en especial el privat de Catalunya-- perdés la seva natura acomplexada.

LA MANCA DE SENSIBILITAT NACIONAL DEL PERIODISME CATALÀ. ENS CAL RAÓ D'ESTAT

I juntament amb aquestes arestes, n'apareix una altra. Una aresta transcendental: la sensibilitat nacional. "Sensibilitat nacional" és un eufemisme o un substitutiu de l'expressió "raó d'estat". Doncs bé, a Catalunya, el periodisme no té una sensibilitat nacional majoritàriament catalana. Per contra, sí que té un sentit d'estat majoritàriament espanyol. Es fa difícil, doncs, que en aquestes circumstàncies, els nostres professionals i els nostres mitjans se sentin encuriosits, motivats i cridats a col·laborar en la recuperació del nostre passat estripat. Perdoneu, però si als mitjans els costa d'entendre la complexitat del dia a dia, difícilment podran aconseguir d'entendre el passat si, damunt, no hi estan nacionalment predisposats.

Potser fóra bo que en un futur proper algú organitzés un congrés o un simposi sobre la relació entre la història i el periodisme o entre la investigació històrica i el periodisme d'investigació. Aquesta tradició existeix en àmbits culturals aliens al nostre. Podríem trobar punts de coincidència o de divergència per constatar com s'allunyen i com es troben la recerca històrica i la investigació periodística. El problema és que en l'àmbit nacional català aquesta tradició no existeix. No hi ha compromís. I em refereixo al compromís dins l'àmbit del periodisme de masses. El compromís costa diners, energia i temps. I, a més, els catalans no tenim uns poders, ni unes institucions, ni unes fundacions --com sí que passa als Estats Units-- que vulguin destinar aquest flux a investigar la història. I encara més, la d'un país que no és estat, la d'un país que no té una raó d'estat.

CONCLUSIONS

En resum, el paper dels periodistes en la recuperació de la nostra història esborrada, robada o censurada depèn de la capacitat de crear controvèrsia, de la força d'aquesta controvèrsia per obrir pas al negoci i sense perdre de vista la necessitat de tenir una raó d'estat pròpia que reclami un debat a l'entorn de la nostra història, un relat nou on les mentides del passat i les veritats ocultes tinguin també el seu pes en el present. Si arribéssim a aquest punt, el periodisme tindria un paper determinant en la recuperació del nostre passat.

Però les arestes són complexes i s'entrecreuen. N'hi ha una que està lligada implícitament al títol d'aquesta ponència, que capgiraré. Penseu realment que el periodisme pot tenir algun paper destacat o influent a l'hora de divulgar qualsevol tema? I de quin periodisme parlem? Del periodisme progressista nord-americà que fa esclatar la presidència de Nixon amb el cas Watergate o el periodisme que dirigeix La Vanguardia? El periodisme d'El Periódico que ara fa quatre anys deia que la Moreneta no era negra sinó blanca o, fins i tot, que tal i com la coneixem no va existir mai? O el periodisme d'El País o del Punt Avui o el de l'Ara o el de RAC1? De quin periodisme estem parlant? I a quin periodisme ens adrecem a l'hora de demanar-li complicitats?

Estic segura que tampoc se'ns escapa, perquè som persones amb perspicàcia, que la revista Sàpiens sobre història tindria als EUA tres canals de televisió i quatre capçaleres diferents en el mateix grup. Estarien difonent coneixement a la societat, influint en els rectorats de les universitats i contribuint en les campanyes electorals de les presidencials amb l'objectiu de fer prevaldre els seus interessos derivats de les seves investigacions. És l'únic model que pot donar

resposta a la seva responsabilitat periodística i al seu compromís al servei d'un país. Potser estem molt lluny d'això, oi?

Ester Sardans

15è Simposi Nova Història

Arenys de Munt

Novembre 2015